

การเข้ายึดครองพม่าของอังกฤษ

พินชกร นามดี

บทนำ

หากจะกล่าวถึงสาเหตุที่ประเทศพม่าต้องเสียเอกราชให้แก่อังกฤษนั้นก็มีความจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงปัจจัยสาเหตุที่อังกฤษและบรรดาประเทศมหาอำนาจตะวันตก เช่น โปรตุเกส สเปน ฮอลันดา ฝรั่งเศส รวมไปถึง อเมริกา ให้ความสนใจกับดินแดนแถบนี้ที่เรียกว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่าดินแดนนี้มีความสำคัญอย่างไร ต่อบรรดาประเทศมหาอำนาจตะวันตกเหล่านี้ จึงได้เกิดการแข่งขันกันของประเทศมหาอำนาจตะวันตกในการเข้ามามีอิทธิพลเหนือบริเวณดินแดนแถบนี้

โดยเฉพาะในช่วง ศตวรรษที่ ๑๖ ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ และการเมือง อิทธิพลของชาติตะวันตกเริ่มเข้าสู่ดินแดนแถบนี้ ระยะเวลาจำกัดอยู่ในหมู่เกาะและบริเวณชายฝั่ง แต่ในปลายศตวรรษที่ ๑๗ ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ตกอยู่ใต้อิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาติตะวันตก และในศตวรรษที่ ๑๘ ชาติมหาอำนาจตะวันตกขยายอิทธิพลเข้าครอบครองดินแดนเกือบทั้งหมดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹ ไปได้เป็นผลสำเร็จ

มูลเหตุจูงใจที่ทำให้ชาติมหาอำนาจตะวันตกเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สรุปได้ดังนี้

๑ . การค้า เนื่องจากความต้องการแสวงหาผลประโยชน์และความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นอุดมสมบูรณ์ไปด้วยเครื่องเทศ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อชาวยุโรป² เครื่องเทศเป็นวัตถุดิบสำคัญในการนำมาใช้ถนอมอาหารของชาวยุโรป แต่การค้าเครื่องเทศในช่วงเวลานั้นตกอยู่ภายใต้การดูแลของของพวกพ่อค้าอาหรับในเอเชียไมเนอร์ และบริเวณอ่าวเปอร์เซียแต่เมื่อมาเกิดสงครามศาสนาหรือสงครามครูเสดทำให้การค้าระหว่างชาวอาหรับกับชาวยุโรปต้องเป็นอันหยุดชะงักลง เป็นผลให้พ่อค้าชาวยุโรปไม่สามารถซื้อสินค้าจากเอเชียโดยผ่านพ่อค้าชาวอาหรับซึ่งเสมือนเป็นพ่อค้าคนกลางที่ทำการคุ้มครองเส้นทางการค้าทางบกเหมือนแต่ก่อนได้อีกต่อไป ทำให้พวกพ่อค้าชาวยุโรปต้องหันมาทำการค้าโดยตรงที่พ่อค้าชาวยุโรปไม่สามารถซื้อสินค้าผ่านทางพ่อค้าอาหรับจึงเป็นการผลักดันให้พ่อค้าชาวยุโรปต้องแสวงหาเส้นทางการค้าเส้นใหม่ที่ไม่ต้องผ่านดินแดนภายใต้อิทธิพลของพ่อค้าชาวอาหรับ จนนำไปสู่ยุคแห่งการค้นพบ (Age of Discovery)

การที่โปรตุเกสเข้ายึดครองมะละกาเพื่อจุดประสงค์ในการควบคุมศูนย์กลางการค้าเครื่องเทศที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สเปนยึดครองมะนิลาเพื่อจุดประสงค์ในการใช้เป็นที่ยึดมั่นเพื่อตรวจสอบหมู่เกาะเครื่องเทศ และอังกฤษเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ด้วยจุดประสงค์เดียวกันนั่นก็คือการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ³

1. ทิพย์อุบล ดาบสุวรรณ, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2, หน้า 11

2. เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

3. เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

๒. การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานของการทำอุตสาหกรรมหรือการทำหัตถกรรมซึ่งเป็นแบบอุตสาหกรรมภายในครอบครัวจากการประกอบการด้วยมือมาเป็นเครื่องจักร⁴ การปฏิวัติอุตสาหกรรมเกิดขึ้นครั้งแรกที่ประเทศอังกฤษในระหว่างปี ค.ศ. ๑๗๖๐–๑๘๓๐ หลังจากนั้นได้ขยายเข้าไปในภาคพื้นทวีปยุโรปเช่น ฝรั่งเศส และเบลเยียม และได้ขยายข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกเข้าไปในประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศในทวีปเอเชียในเวลาต่อมา⁵ การปฏิวัติอุตสาหกรรมในทวีปยุโรปทำให้บรรดาประเทศเหล่านี้จำเป็นต้องหาแหล่งวัตถุดิบ เพื่อใช้ในการผลิตสินค้าเพิ่มขึ้นในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นั่นวัตถุดิบเช่น ดินบุก ตะกั่ว บอริกซ์ และยางพารามีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์

นอกจากนี้การปฏิวัติอุตสาหกรรมยังช่วยเร่งการผลิตให้เพิ่มขึ้นทำให้บรรดาประเทศในยุโรปจำเป็นต้องหาตลาดในการระบายสินค้าและดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁶ นับว่าเป็นตลาดการค้าที่ดีมากและดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังต้องการสินค้าจากยุโรปอยู่มาก⁶ แต่ด้วยนโยบายของบรรดาผู้นำในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ไม่มีความต้องการที่จะทำการเปิดประเทศทำการค้าขายกับบรรดาประเทศตะวันตกเพราะประเทศต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงมีความปรารถนาที่จะดำเนินชีวิตตามสังคมในรูปแบบเดิมอยู่ จากนั้นนโยบายดังกล่าวทำให้ชาติตะวันตกต้องประสบปัญหาอย่างยิ่งในการพยายามที่จะเข้ามาทำการค้าและการทำขยายตลาดในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนต้องทำการเข้ายึดครองบรรดาประเทศเหล่านี้เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า

๓. ความต้องการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองและศาสนา ชาวยุโรปถือว่าเป็นพันธะของคนผิวขาว (White man's burden) ที่จะเป็นผู้นำความเจริญมาสู่ชนพื้นเมือง⁷ ชาวยุโรปเชื่อว่าหลักความคิดทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในรูปแบบตะวันตกนั้นมีความเจริญก้าวหน้าและเป็นระบบแบบแผนมากกว่าหลักความคิดของคนพื้นเมืองในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีพื้นฐานทางความคิดตามแบบอินเดียและจีนที่ล้าหลัง ชาวตะวันตกมองว่าหลักความคิดของพวกตนเป็นหลักการที่ดีที่จะนำมาซึ่งความเจริญมาสู่ประเทศต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นอกจากนี้ชาวยุโรปยังต้องการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ควบคู่ไปกับการทำการค้าโดยการส่งพวกมิชชันนารีเข้ามาทำการเผยแพร่ศาสนาแต่ก็ได้ถูกชาวพื้นเมืองทำการต่อต้านและทำการขับไล่เนื่องจากชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่มีศาสนาที่นับถืออยู่แล้วเช่น ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม การที่พวกมิชชันนารีได้เข้ามาทำการเผยแพร่ศาสนาคริสต์และเกิดปะทะกับชาวพื้นเมืองนั้นได้ร้องขอให้รัฐบาลของตนเข้ามาให้ความคุ้มครอง⁸

4. ปราณี ศิริจันทร์พันธ์, ประวัติศาสตร์อังกฤษสมัยใหม่, หน้า 33

5. น้ำเงิน บุญเยี่ยม, ประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยใหม่, หน้า 90

6. ศิวพร ชัยประสิทธิ์กุล, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยสังเขป, หน้า 98

7. เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

8. เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของพม่าก่อนการเข้ามาของอังกฤษแบบสังเขป ตั้งแต่ในสมัยอาณาจักรพุกามจนถึงราชวงศ์คองบองการปกครองของพม่าเป็นระบบเทวราชาภคัยมีฐานะสูงส่งเป็นเทวราชทำการปกครองประเทศโดยอำนาจสิทธิขาดในทางทฤษฎีตามอิทธิพลของอารยธรรมอินเดีย

ศาสนาพุทธเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนพม่า พระสงฆ์ได้รับการเคารพบูชาสูงสุดจากประชาชน ประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศเป็นเกษตรกรพืชที่ปลูกมี ข้าว ผักต่างๆ และเผือก มัน ฝ้าย สินค้าที่มีความสำคัญคือ ข้าว ไม้สัก ฝ้าย ทับทิม ทองคำ และเงิน⁹

เศรษฐกิจของพม่าอยู่ตอนในของประเทศเสียเป็นส่วนใหญ่ซึ่งมีเศรษฐกิจที่สำคัญคือการปลูกข้าวในบริเวณที่ราบลุ่มและการการปลูกไม้สักบริเวณภูเขา พม่ามีเมืองท่าที่สำคัญๆ ใช้ติดต่อทำการค้าอยู่ทางตอนใต้ของประเทศ คือ ตะนาวศรี พะโค และมะริด ซึ่งเป็นหัวเมืองมอญ

พม่าประเทศที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติเป็นอย่างยิ่ง พม่าประกอบไปด้วยชนหลายเชื้อชาติ เช่น พม่า มอญ ชาน ไข่ กระเหรี่ยง คะฉิ่นและแต่ละเชื้อชาติก็ถือว่าตนเป็นเชื้อชาติที่มีความเก่าแก่มากมีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมเป็นของตนเองตลอดจนเป็นเป็นเจ้าของดินแดนในภูมิภาคแบบนี้ โดยเฉพาะพม่านั้นมักจะถือตนว่ามีภาระหน้าที่ในการที่จะรวบรวมชนชาติต่างๆ ในดินแดนนี้เข้าด้วยกัน¹⁰ ซึ่งมักจะเจอการต่อต้านจากบรรดาชนชาติต่างๆ ที่ต้องการจะปกครองตนเองอยู่เป็นประจำรวมถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในราชสำนักของพม่าเองทำให้เป็นการง่ายที่ชาติมหาอำนาจตะวันตกจะเข้าทำการแทรกแซงทางการเมือง

สาเหตุที่อังกฤษให้ความสนใจพม่า หลังจากที่อังกฤษเข้าครอบครองอินเดียอันเป็นเสมือนเพชรเม็ดที่สุกใสที่สุดบนมงกุฎจักรพรรดิอังกฤษอินเดียได้กลายเป็นแหล่งป้อนทรัพยากรมนุษย์และวัตถุดิบให้แก่อังกฤษเพื่อการขยายอำนาจไปยังส่วนต่างๆ ของทวีปเอเชีย¹¹ อังกฤษเริ่มให้ความสนใจพม่าเพราะอังกฤษต้องพึ่งพาผลประโยชน์ของตนในแคว้นเบงกอลที่มีเขตแดนติดกันกับพม่า โดยอังกฤษมองว่าการเมืองภายในของพม่าที่มักจะเกิดสงครามระหว่างเชื้อชาตินั้น จะส่งผลกระทบต่อการค้าของอังกฤษในบริเวณที่มีชายแดนติดต่อกัน

นอกจากนี้อังกฤษยังต้องคอยระวังรัสเซียที่ขยายอิทธิพลลงมาสู่ตะวันออกกลางผ่านอัฟกานิสถานและฝรั่งเศสที่ได้สถาปนาอำนาจอยู่ในอินโดจีนและพยายามที่จะเข้ามามีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในพม่าเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ค.ศ. ๑๘๘๕ ฝรั่งเศสและพม่าได้มีการลงนามในสัญญาทางการค้าทำให้อังกฤษเริ่มมีความหวาดระแวงว่าหากฝรั่งเศสสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากการลงทุนในพม่าได้ก็จะคุกคามผลประโยชน์ของอังกฤษในอินเดียได้เช่นกันรัฐบาลอังกฤษในอินเดียจึงได้ตัดสินใจแสวงหาทางสถาปนาอำนาจทางการเมืองเหนือพม่า¹²

9. ทิพย์อุบล ดาบสุวรรณ, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2, หน้า 179

10. ศิวพร ชัยประสิทธิ์กุล, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยสังเขป, หน้า 123

11. นิธิเมียนต์ แต่ง จลอง สุนทรวาณิชย์ ผู้แปล, พม่ากับการต่อต้านจักรนิคมอังกฤษ ค.ศ. 1885-1895, หน้า 5

12. เรื่องเดียวกัน, หน้า 6

ความขัดแย้งระหว่างอังกฤษและพม่า นั้นมีสาเหตุสำคัญมาจากเรื่องเขตแดนในปี ค.ศ. ๑๗๘๔ พระเจ้าโพเททพญาของพม่าได้ทำการผนวกแคว้นอาระกันเข้ากับพม่ามีผลให้พรมแดนของพม่ามีอาณาเขตติดกันกับแคว้นเบงกอลของอังกฤษ

พม่าเมื่อปกครองยะไข่แล้วได้ทำการปกครองอย่าง กตจีสร้างความสะดวกขึ้นให้กับราษฎรเป็นอย่างมากพม่าได้ตั้งกองทัพประจำการอยู่ในยะไข่ด้วยเกรงว่าจะเกิดกบฏ แม้จะมีกองทัพของพม่าประจำการอยู่ในยะไข่แต่ความยากจนทำให้ในปี ค.ศ. ๑๗๘๔ พวกยะไข่หมดความเกรงกลัวพม่าและก่อกบฏขึ้น¹³ แม้พม่าจะสามารถทำการปราบปรามกบฏลงได้แต่ก็มีพวกกบฏจำนวนหนึ่งหนีเข้าไปในเขตจิตตะกองอันเป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษอยู่เป็นประจำทัพของพม่าก็มักที่จะยกตามพวกกบฏเหล่านี้เข้าไปจนเป็นเหตุให้มีการปะทะกับทหารของอังกฤษกองทัพของอังกฤษได้ยื่นคำขาดให้พม่าถอยตามหลักกฎหมายนานาชาติยุโรปอังกฤษมองว่าการกระทำดังกล่าวของพม่าถือเป็นการบุกรุก แต่เหตุการณ์ดังกล่าวไม่ได้เกิดการปะทะกันด้วยกำลังทหารเมื่อพม่ายอมถอยและอังกฤษยอมส่งพวกกบฏให้กับพม่า¹⁴

การที่พรมแดนระหว่างอังกฤษและพม่ามักจะเกิดเหตุการณ์ไม่สงบแบบนี้เป็นประจำได้สร้างความไม่สบายใจให้กับอังกฤษเป็นอย่างยิ่ง อังกฤษได้พยายามหาหนทางที่จะยุติปัญหาความยุ่งยากจึงได้มีการส่ง ไมเคิล ชิมส์ เป็นทูตไปยังพม่าเพื่อเจรจาเรื่องความขัดแย้งเกี่ยวกับพรมแดนและการค้ากับพม่าโดยมีใจความสำคัญคือ

ให้ชักชวนกษัตริย์พม่าให้ปิดเมืองท่ามิให้ฝรั่งเสสมาค้าขาย

ให้ทำสัญญาค้าขาย และ

ให้ไปอธิบายฐานะของอังกฤษและลดความรังเกียจที่กษัตริย์พม่ามีต่ออังกฤษใน เรื่องพรมแดน

แม้การเจรจาระหว่างอังกฤษและพม่าจะไม่ราบรื่นนักด้วยประเพณีต่างๆของทางราชสำนักของพม่าที่มีความเข้มงวดและความระแวงสงสัยของกษัตริย์ในการที่อังกฤษส่งทูตเข้ามาเจรจาแม้การเจรจาจะไม่ประสบความสำเร็จ ในเรื่องของการปิดเมืองท่ามิให้ฝรั่งเสเข้ามาทำการค้าแต่ได้มีการยินยอมให้อังกฤษมาทำการตั้งสถานการค้าที่ร่างกุ้งได้แต่ทางอังกฤษจะต้องส่งพวกยะไข่ที่ลี้ภัยไปยังจิตตะกองของอังกฤษให้กับพม่าซึ่งทางอังกฤษก็ยินยอมตกลงในเรื่องนี้¹⁵

อังกฤษได้ส่ง ฮีรัม ค็อกซ์ ไปเป็นผู้ดูแลสถานการค้าในเมืองร่างกุ้งแต่การเดินทางมาพม่าของ ค็อกซ์ ได้ก่อให้เกิดความตึงเครียดขึ้นโดย หม่อง ทิน อ่อง ได้เขียนบรรยายถึงบุคคลผู้นี้ว่า “ปิดตาตนเองในส่วนตัวของคนพม่าและขยายส่วนเลวให้เด่นชัดขึ้น” เขาประพาดติคนอย่างอวดดีและมักอวดอ้างถึงความยิ่งใหญ่ของรัฐบาลอังกฤษในอินเดีย ตลอดจนอิทธิพลของเขามีต่อรัฐบาลอังกฤษอยู่เนืองๆ¹⁶ จนสร้างความไม่พอใจให้กับราชสำนักของพม่าเป็นอย่างยิ่ง ได้มีการออกคำสั่งให้มีการจับกุม

13. หม่อง ทิน อ่อง แต่ง เพ็ชรี สุมิตร แปล, ประวัติศาสตร์พม่า, หน้า 127

14. ทิพย์อุบล ดาบสุวรรณ, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2, หน้า 180

15. ศิวพร ชัยประสิทธิ์กุล, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยสังเขป, หน้า 124

16. หม่อง ทิน อ่อง แต่ง เพ็ชรี สุมิตร แปล, ประวัติศาสตร์พม่า, หน้า 128

ค็อกซ์ จากกษัตริย์พม่าสร้างความตระหนักให้กับตัวเขาเป็นอย่างยิ่ง ค็อกซ์ ได้เรียกร้องให้รัฐอังกฤษให้ความคุ้มครองโดยการส่งเรือรบเข้าในร่างกุ้ง แต่ เซอร์ จอห์น ซอร์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียไม่ได้ทำตามการเรียกร้องของ ค็อกซ์ เพียงแต่ออกคำสั่งเรียก ค็อกซ์ กลับเท่านั้นแต่เมื่อ ค็อกซ์ เดินทางกลับถึง แคว้น เบงกอล ในปี ค.ศ. ๑๗๕๘ ได้มีการเสนอความเห็นต่อผู้สำเร็จราชการอินเดียคนใหม่คือ ลอร์ด เวลเลสลี ถึงความก้าวร้าวของพม่าบริเวณชายแดนแคว้นอาระกัน และความพยายามรุกรานแคว้นอัสสัมของกษัตริย์พม่า

ลอร์ด เวลเลสลี เชื่อตามคำบอกเล่าของ ค็อกซ์ แต่เนื่องด้วยอังกฤษยังติดพันการรบในสงครามไมเซอร์ และการแข่งขันในการขยายอิทธิพลกับฝรั่งเศสในอินเดีย¹⁷ จึงไม่สามารถดำเนินการในเรื่องนี้ได้แต่ในปีเดียวกันเกิดเหตุการณ์ที่พวกเขาไปก่อกบฏเมื่อพม่าทำการปราบปรามก็ได้มีการหนีเข้าไปในจิตตะกองเหมือนเมื่อครั้งก่อนหน้าอีกพม่าได้ทำการเรียกร้องให้อังกฤษทำการ กดดันกบฏเหล่านี้ให้ออกจากจิตตะกองแต่ทางผู้สำเร็จราชการของอังกฤษในอินเดียได้ปฏิเสธโดยอ้างที่จะศึกษาเหตุการณ์ให้ละเอียดเสียก่อนแต่ในขณะที่อังกฤษยังไม่ได้ตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปในเรื่องนี้ก็ให้เกิดเหตุการณ์ที่พวกเขาไปก่อกบฏขึ้นอีกครั้งในปี ค.ศ. ๑๘๐๒ พม่าเรียกร้องให้อังกฤษส่งตัวผู้หลบหนีเหมือนอย่างทุกครั้ง พร้อมกับยื่นคำขู่ว่าจะยกทัพเข้าจิตตะกองหากอังกฤษไม่ทำตามคำเรียกร้องทำให้อังกฤษต้องทำการเตรียมพร้อมบริเวณชายแดนพร้อมกับส่ง ไมเคิล ซิมส์ เดินทางไปเจรจากับพม่าอีกครั้งการเดินทางมาเจรจาในครั้งนี้ไม่ได้รับการต้อนรับที่เป็นมิตรนักแต่ด้วยความอดทนของ ซิมส์ ที่รออนทางราชสำนักพม่าพร้อมที่จะทำการเจรจา

โดยทางราชสำนักพม่ายืนยันว่าการกระทำของพวกเขาที่แคว้นอาระกันเป็นการกระทำโดยที่ราชสำนักของพม่าไม่ได้รับรู้ด้วยและราชสำนักพม่าจะไม่บีบบังคับอังกฤษเกี่ยวกับการส่งมอบตัวผู้หลบหนี เพียงแต่จะขอให้อังกฤษมอบตัวผู้กระทำผิดต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่จิตตะกองนอกจากนี้กษัตริย์พม่ายังได้มีพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งสำนักตัวแทนของอังกฤษขึ้นในพม่าที่เมืองร่างกุ้งโดยสำนักตัวแทนนี้จะมีหน้าที่เจรจาและติดต่อเรื่องต่างๆกับทางราชสำนักพม่าในปีโดยสำนักงานตัวแทนนี้จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๘๐๓

แต่การจัดตั้งสำนักงานตัวแทนดังกล่าวดูจะไม่ได้ผลนักเพราะทางพมามองว่าสำนักตัวแทนของอังกฤษที่ทำการจัดตั้งขึ้นมานั้นมีฐานะที่ต่ำต้อยและไม่คู่ควรที่ราชสำนักอันสูงส่งอย่างพม่าจะลดตัวลงมาทำการเจรจาดูด้วยเพราะมองว่าสำนักตัวแทนนั้นเป็นการจัดตั้งโดยผู้สำเร็จราชการที่อินเดียไม่ได้จัดตั้งโดยกษัตริย์ของอังกฤษ

นอกจากนี้หัวหน้าคณะทูตคือ จอห์น แคนนิง ที่อังกฤษส่งไปประจำยังสำนักตัวแทนของอังกฤษที่ร่างกุ้งนั้นไม่รู้วิธีการทูตและขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นเมืองของพม่าสุดท้ายเขาจึงตัดสินใจเดินทางกลับไปยังกัลกัตตา¹⁹

17. ทิพย์อุบล ดาบสุวรรณ, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2, หน้า 181

18. เรื่องเดียวกัน, หน้า 182

19. หม่อม ทิน อ่อง แต่ง เพ็ชร สุมิตร แปล, ประวัติศาสตร์พม่า, หน้า 130

ในปี ค.ศ. ๑๘๑๑ เกิดการกบฏขึ้นอีกครั้งในแคว้นอาระกัน โดยมีผู้นำการกบฏของพวกเขาในครั้งนั้นคือ ชิน เมียน ที่ลี้ภัยอยู่ในจิตตะกองได้รวบรวมพรรคพวกที่ลี้ภัยอยู่ในจิตตะกองได้ยกทัพข้ามเขตแดนบุกเข้าแคว้นอาระกันสามารถยึดเมือง มโรหุง ซึ่งเป็นเมืองสำคัญของแคว้นอาระกันไว้ได้โดยทำการเสนอที่จะให้แคว้นอาระกันอยู่ภายใต้การอารักขาของอังกฤษหากอังกฤษให้ความช่วยเหลือและรับรองอำนาจของพวกเขาที่มีต่อแคว้นอาระกัน²⁰

แต่ทางอังกฤษรู้ว่าหากอังกฤษทำตามข้อเรียกร้องของพวกเขาจะยอมสร้างความไม่พอใจให้กับพม่าและอาจต้องทำสงครามกับพม่าในท้ายที่สุดอังกฤษจึงได้ปฏิเสธข้อเสนอของ ชิน เมียน และได้ทำการส่งจอห์น แคนนิง เป็นทูตเดินทางไปยังพม่าเพื่อชี้แจงให้กษัตริย์พม่าทราบถึงนโยบายของอังกฤษในเรื่องการกบฏของพวกเขา ว่าอังกฤษนั้นไม่ได้ให้ความช่วยเหลือและไม่มี ความเกี่ยวข้องใดๆ ทั้งสิ้นกับการก่อกบฏและอังกฤษได้ย้ำถึงความเป็นกลางในเรื่องความขัดแย้งระหว่างพม่าและยะไข่แต่ในเรื่องนี้ หม่อม ทิน อ่อง ได้ให้ความเห็นว่าข้าราชการบางส่วน of อังกฤษได้ทำการสนับสนุนการก่อกบฏในครั้งนี้และสร้างทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นการเตรียมการกบฏที่เริ่มก่อตัวในเขตแดนอังกฤษของ ชิน เมียน

ความสัมพันธ์ของอังกฤษและพม่าเริ่มเลวร้ายลงเรื่อยๆ เพราะในขณะที่ทำการเจรจากันอยู่นั้นทัพพม่าที่ตั้งมั่นอยู่ในแคว้นอาระกันสามารถทำการตีกองทัพของพวกกบฏให้แตกพ่ายไปได้ ชิน เมียน ได้หลบหนีเข้าไปในเขตแดนของอังกฤษอีกครั้งแต่ทางอังกฤษกลับไม่สามารถจับตัว ชิน เมียน ได้สร้างความไม่พอใจให้กับพม่าเป็นอย่างยิ่งพม่ามองว่าอังกฤษไม่ได้มีความจริงใจที่จะช่วยเหลือพม่าในการจับตัว ชิน เมียน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษและพม่าตึงเครียดและสุดท้ายความสัมพันธ์ทางการทูตของทั้งสองประเทศได้ล่มสลายลงในปี ค.ศ. ๑๘๑๒

จากเหตุการณ์ที่อังกฤษไม่สามารถจับตัว ชิน เมียน ไว้ได้นั้นทำให้ราชสำนักพม่าหมดความเชื่อถือในความสามารถและมองว่าอังกฤษไม่มีความเข้มแข็งทางการทหารมากนัก ทำให้กษัตริย์พม่ามีนโยบายที่จะขยายอิทธิพลของตนเข้าไปใน มณีปุระและอัสสัม อันเป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษโดยพยายามเข้าแทรกแซงทางการเมือง²¹

การที่พม่าได้ทำการเข้าแทรกแซงทางการเมืองใน มณีปุระและอัสสัมทำให้เกิดความจลาจลวุ่นวายและการกบฏขึ้นการที่พม่าเข้าไปแทรกแซงทางการเมืองทำให้ชายแดนที่เป็นเขตติดต่อกันระหว่างอังกฤษและพม่าเกิดความวุ่นวายขึ้น ทำให้มีผู้ลี้ภัยเข้าไปในเขตแดนอังกฤษมากขึ้นทุกที พม่ามองดูการกระทำดังกล่าวของอังกฤษด้วยความแคลงใจเช่นกัน จะเห็นได้ว่าทั้งพม่าและอังกฤษต่างก็เริ่มมีความสงสัยและแคลงใจในพฤติกรรมของกันและกันมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อพระเจ้าโพทาพญาได้สวรรคตลงใน ค.ศ. ๑๘๑๕ กษัตริย์องค์ใหม่ของพม่าคือพระเจ้า บาณิดอ ได้ขึ้นครองราชย์พระองค์เป็นผู้มีความสามารถและมีความทะเยอทะยานพระองค์มีนโยบายที่จะขยายอำนาจเข้าไปในแคว้นเบงกอลเพื่อทำการแข่งขันกับอังกฤษ²²

20. ทิพย์อุบล คอบสุวรรณ, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2, หน้า 182

21. เรื่องเดียวกัน, หน้า 183

22. เรื่องเดียวกัน, หน้า 184

สงครามระหว่างอังกฤษและพม่า หลังจากที่กษัตริย์พระองค์ใหม่ของพม่าขึ้นครองราชย์ได้ทำพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณราชประเพณีแต่ปรากฏว่าเจ้าผู้ครองแคว้นมณีปุระไม่ได้เดินทางมาร่วมในพระราชพิธีในครั้งนี้ด้วยพร้อมไม่ยอมส่งเครื่องบรรณาการไปถวายตามที่เมืองประเทศราชพึงจะปฏิบัติการกระทำดังกล่าวของเมืองมณีปุระสร้างความไม่พอใจให้กษัตริย์พม่าพระองค์ใหม่เป็นอย่างยิ่ง พระเจ้าบาญีคองทรงมองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการประกาศตัวเป็นเอกราชของเมืองมณีปุระ

พระเจ้าบาญีคอง ทรงดำริว่าควรจะแสดงพระราชอำนาจให้ปรากฏ ก่อนที่อังกฤษจะได้เข้ามาทำการแทรกแซงความคิดดังกล่าวได้รับความสนับสนุนจากบรรดาแม่ทัพนายกองของพระองค์ดังนั้นพระองค์จึงได้ส่งกองทัพไปทำการปราบปรามเมืองมณีปุระ²³ ความวุ่นวายในเมืองมณีปุระได้ขยายตัวเข้าไปในแคว้น คชา และ เจนเดีย ที่เป็นแคว้นเล็กๆแต่อังกฤษมองว่าแคว้นทั้งสองนั้นเปรียบเสมือนแคว้นกันชนระหว่างอาระกันของพม่ากับเบงกอลของอังกฤษ เพื่อปิดกั้นความวุ่นวายตามแนวชายแดนที่อาจจะขยายตัวเข้ามาในแคว้นเบงกอลอังกฤษได้ดำเนินการประกาศให้แคว้นทั้งสองเป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษในปี ค.ศ. ๑๘๒๓ แต่การประกาศดังกล่าวไม่เป็นที่สนใจของพม่าปฏิบัติตนโดยปราศจากความเกรงกลัวต่ออังกฤษและพร้อมที่จะทำสงครามกับอังกฤษอีกด้วยด้วยเหตุความวุ่นวายตามชายแดนที่มีมาตลอดและความก้าวร้าวของพม่าทำให้อังกฤษเองก็ได้หมดความอดทนแล้วเช่นกันอังกฤษได้ประกาศสงครามกับพม่าในปี ค.ศ. ๑๘๒๔

ทางพม่าเองนั้นมีความเชื่อมั่นว่าพวกตนคงจะได้รับชัยชนะได้อย่างไม่ยากเย็นนักในการทำการรบในครั้งนี้ เมื่อได้ทำการรบกันนั้นปรากฏว่าอังกฤษได้รับชัยชนะแม้ว่ากองทัพของพม่าจะมีจำนวนที่มากกว่าถึงสองต่อหนึ่งแต่อาวุธของอังกฤษมีความทันสมัยกว่ามากแม่ทัพพม่าเสียชีวิตในสนามรบ อังกฤษสามารถยึดเมืองย่างกุ้ง หัวเมืองมอญต่างๆที่อยู่ทางใต้และมีอาณาเขตติดทะเล เช่น ตะนาวศรี ทวาย และมะริด เมื่อกองทัพอังกฤษสามารถยึดได้เมืองแปรและเตรียมที่จะบุกเข้าโจมตีมรปุระเมืองหลวงของพม่าจากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้พม่าหมดทางเลือกต้องยอมเจรจาสงบศึก

อังกฤษและพม่าได้ลงนามในสนธิสัญญาสงบศึก ยันดาโบ ในวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๒๖พม่าเสียดินแดนอาระกัน ทวาย มะริด ให้กับอังกฤษพม่าจะต้องไม่เข้ามาแทรกแซงทางการเมืองในเขตอิทธิพลของอังกฤษและจะต้องเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นใหม่และพม่าจะต้องจ่ายค่าชดเชยจากการทำสงคราม เป็นจำนวนเงินถึง ๑ ล้านปอนด์ พร้อมทั้งทำสัญญาการค้ากับอังกฤษให้เป็นเรื่องเป็นราว²⁴

ผลจากการพ่ายแพ้สงครามและการทำสนธิสัญญายันดาโบซึ่งเป็นสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคนี้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับประเทศพม่าเป็นอย่างยิ่ง ผลจากสงครามครั้งนี้ทำให้พม่าเสียน้ำและศักดิ์ศรีของชาติ ความเข้มแข็งทางการทหารของพม่าล่มสลายและไม่สามารถที่จะรื้อฟื้นกลับมาได้อีก ก่อน ค.ศ. ๑๘๒๖

พม่าเคยเป็นที่เกรงขามของประเทศเพื่อนบ้านแต่สภาพดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปหลังจากการทำสัญญาในครั้งนี้²⁴

23. หม่อง ทิน อ่อง แต่ง เพ็ชรี สุมิตร แปล, ประวัติศาสตร์พม่า, หน้า 133

24. ทิพย์อุบล ดาบสุวรรณ, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2, หน้า 187

แม้ว่าอังกฤษและพม่าจะมีการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตตามสนธิสัญญาอันดาโบอังกฤษคิดว่า การใช้สัมพันธไมตรีทางการทูตจะช่วยให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นผ่อนคลายลงแต่ทางราชสำนักพม่ายังคงถือตัวว่ามีความสูงส่งและไม่ต้องการที่จะลดตัวลงไปทำการใดๆกับผู้สำเร็จราชการที่อินเดีย แม้พม่าจะพ่ายแพ้และรับรู้ถึงแสนยานุภาพทางการรบของอังกฤษแต่พม่าก็ยังยึดติดอยู่ในทัศนคติแบบเก่าและค่านิยมแบบดั้งเดิม จากแนวความคิดแบบนี้ของพม่าแม้อังกฤษพยายามจะใช้การทูตในการแก้ไขปัญหาก็ก็น่าไม่ได้ทำอะไรให้ดีขึ้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่าทีและการปฏิบัติตนของข้าราชการพม่าที่มีต่อพ่อค้าและข้าราชการอังกฤษทางอังกฤษก็ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันนักทูตที่ทางอังกฤษส่งไปประจำในพม่าคือ จอห์น ครอฟอร์ด ทำตัวเปรียบเสมือน ฮาริม ค็อกซ์ คนที่สองที่ถูกและเหยียดหยามคนพม่าอย่างยิ่ง²⁵ เมื่อเกิดการก่อกบฏขึ้นในพม่า โดยมีเจ้าชายทราวดีเป็นผู้นำในปี ค.ศ. ๑๘๑๒ ผู้เป็นพระอนุชาของพระเจ้าบาญีตอ อังกฤษมองเหตุการณ์ในครั้งนี้เป็นโอกาสดีที่อังกฤษจะเข้าแทรกแซงโดยการให้ความสนับสนุนเจ้าชายทราวดีในการก่อกบฏแต่เมื่อเจ้าชายทราวดีขึ้นครองราชย์พระองค์กลับกระทำสิ่งที่อังกฤษเองก็ไม่คาดคิด

พระองค์ได้ปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงในสนธิสัญญาอันดาโบโดยอ้างว่าสนธิสัญญาที่ทำนั้นเป็นข้อตกลงในสมัยรัชกาลก่อนไม่มีข้อผูกมัดในรัชสมัยของพระองค์ ความสัมพันธ์ระหว่างพม่าและอังกฤษเลวร้ายลงเรื่อยๆจนในที่สุดอังกฤษได้ถอนทูตออกจากพม่าจนหมดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างอังกฤษและพม่าจึงสิ้นสุดลงโดยปริยายในปี ค.ศ. ๑๘๔๐ การที่ทูตอังกฤษที่ผู้สำเร็จราชการที่อินเดียส่งมาได้ถอนตัวออกไปนั้นสร้างความพอพระทัยให้พระเจ้าทราวดีเป็นอย่างยิ่ง

พระองค์ถือว่าการที่มีทูตอยู่ในเมืองหลวงถือเป็นความน่าอับอายเพราะทูตเหล่านี้ไม่ใช่ผู้แทนจากกษัตริย์อังกฤษในปี ค.ศ. ๑๘๔๒ พระเจ้าทราวดีเกิดสติวิปลาสและสวรรคตลงในปี ค.ศ. ๑๘๔๖ กษัตริย์ของพม่าพระองค์ใหม่คือพระเจ้าพุกามแมงมิน โยบายต่อต้านอังกฤษทำให้บรรดาขุนนางต้องการที่จะเอาใจและทำตามนโยบายของกษัตริย์พระองค์ใหม่ด้วยการทำการกดขี่บรรดาพ่อค้าอังกฤษให้ได้รับความเดือดร้อน²⁶ เป็นเหตุให้พ่อค้าอังกฤษเรียกร้องการคุ้มครองและควบคุมดินแดนทางตอนในของพม่าจากรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ขุนนางพม่าที่เป็นเจ้าเมืองพะโคจับเรืออังกฤษจำนวนสองลำและทำการกักขังกัปตันเรือไว้ โดยกล่าวหาว่าเรืออังกฤษไม่ยอมจ่ายค่าธรรมเนียมทางอังกฤษตอบโต้การกระทำของพม่าโดยการเรียกร้องค่าเสียหายแต่ทางพม่าได้ปฏิเสธสงครามระหว่างอังกฤษและพม่าจึงเกิดขึ้นอีกครั้ง

ในสงครามครั้งที่สองนี้ไม่มีอะไรแปลกใหม่อังกฤษได้รับชัยชนะในสงครามกับพม่าอีกครั้งการพ่ายแพ้ต่ออังกฤษแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวทางการทหารของพม่าเมื่ออังกฤษได้ผนวกพะโคเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอังกฤษเช่นเดียวกับอาระกันและตะนาวศรีที่ได้มาในสงครามครั้งก่อนทำให้พม่าโดนตัดขาด

25. หม่อง ทิน อ่อง แต่ง เพ็ชรี สุมิตร แปล, ประวัติศาสตร์พม่า, หน้า 137

26. ศิวพร ชัยประสิทธิ์กุล, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยสังเขป, หน้า 126

จากโลกภายนอกอังกฤษได้เมืองที่ติดชายทะเลไปจนหมดประเทศพม่ากลายเป็นดินแดนที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล (Land Locked) อีกต่อไป พม่ากลายเป็นประเทศที่ยึดติดกับอยู่กับชนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองมากขึ้นและไม่พยายามที่จะผูกไมตรีหรือสนใจโลกภายนอกเลยจนถึง ค.ศ. ๑๘๖๐ ขณะเดียวกันอังกฤษก็ได้แสดงให้เห็นว่าหากไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นโดยสันติวิธีได้อังกฤษก็พร้อมที่จะใช้กำลังทหารเข้าบังคับ²⁷ ผลของสงครามได้สร้างความเปลี่ยนแปลงในราชสำนักพม่าเมื่อบรรดาขุนนางได้ทำการถอดถอนพระเจ้าฟุกามเมงและสถาปนาพระราชอนุชาของพระองค์คือเจ้าชาย มินดงขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระเจ้ามินดงมินในปี ค.ศ. ๑๘๕๒

พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่รับรู้ถึงความอันตรายของการต่อต้านอังกฤษเป็นอย่างดีทรงเสริมสร้างให้พม่าเข้มแข็งโดยการปรับปรุงประเทศในด้านต่างๆและพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นมาใหม่ พระองค์ทรงตระหนักดีว่าเสรีภาพของพม่าจะดำรงอยู่ได้โดยการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับอังกฤษแต่พระองค์ทรงได้พยายามถ่วงดุลอำนาจของอังกฤษในพม่าด้วยการดึงฝรั่งเศสให้เข้ามามีบทบาทในพม่าด้วยเช่นกัน²⁸

อย่างไรก็ดีโครงการปฏิรูปประเทศของพระเจ้ามินดงดำเนินไปอย่างยากลำบากเพราะพม่าต้องสูญเสียดินแดนทางตอนล่างไปจนหมดในสงครามทั้งสองครั้งอังกฤษได้มาจ่ออยู่ที่ประตูของพม่าและควบคุมเมืองชายทะเลที่เป็นทางออกสู่นอกภายนอกของพม่าเอาไว้ด้วยการปฏิรูปเป็นเพียงงานของกลุ่มคนหัวก้าวหน้าเพียงไม่กี่คนที่มีความเป็นห่วงเป็นใยชะตากรรมของประเทศอันเนื่องมาจากการขาดฐานสนับสนุนจากทางสังคมที่มีความกว้างขวางพอทำให้การปฏิรูปเป็นไปได้ด้วยความล้มเหลว²⁹ หลังจากที่พระเจ้ามินดงสวรรคตลงในปี ค.ศ. ๑๘๘๒ พระเจ้าธิบอภยัตริย์พระองค์ใหม่ของพม่าไม่ได้มีอำนาจที่แท้จริงอำนาจต่างๆตกอยู่ในมือของพระมเหสีและขุนนางคนสนิท

ในสมัยนี้เป็นสมัยที่พม่าตกอยู่ในยุคของความหวาดกลัวเป็นสมัยของความทารุณโหดร้ายเป็นผลให้พม่าอ่อนแอในปี ค.ศ. ๑๘๘๕ เกิดกบฏขึ้นทั่วไปข้าราชการอังกฤษในอินเดียเสนอให้รัฐบาลอังกฤษเข้าทำการแทรกแซงแต่รัฐบาลอังกฤษไม่เห็นด้วย แต่การปกครองที่ไม่เป็นธรรมและคดโกงของราชสำนักพม่าภายใต้การนำของพระมเหสีและพรรคพวกสร้างความไม่พอใจให้กับพ่อค้าชาวอังกฤษเพราะการค้าได้รับความกระทบกระเทือนจนพยายามที่จะบีบบังคับรัฐบาลอังกฤษในอินเดียเข้าแทรกแซง³⁰ ความขัดแย้งของพม่าและอังกฤษถึงขั้นแตกหัก เมื่อทางพม่ากล่าวหาว่าบริษัทบอมเบย์เบอมาที่มีอิทธิพลทางการเมืองว่าได้ทำการตัดไม้สักเกินกว่าที่ได้ทำการตกลงกันไว้และทางพม่าได้เรียกร้องค่าเสียหายแต่ทางบริษัทบอมเบย์เบอมาได้ปฏิเสธทางพม่าคิดว่าฝรั่งเศสจะเข้ามาให้ความช่วยเหลือแต่ต้องประสบกับความผิดหวัง

27. ทิพย์อุบล ดาบสุวรรณ, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2, หน้า 191

28. เรื่องเดียวกัน, หน้า 193

29. นิธิเมียนต์ แต่ง ฉลอง สุนทรวานิชย์ ผู้แปล, พม่ากับการต่อต้านจักรนิคมอังกฤษ ค.ศ. 1885-1895, หน้า 8

30. ทิพย์อุบล ดาบสุวรรณ, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2, หน้า 199

สงครามครั้งที่สามระหว่างอังกฤษและพม่าจึงเกิดขึ้นพม่าเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในสงครามเหมือนสองครั้งก่อนหน้านี้กษัตริย์พม่ายอมจำนนและโดนเนรเทศไปอยู่อินเดียอังกฤษได้ยกเลิกสถาบันกษัตริย์ของพม่าและประกาศรวมพม่าเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอินเดียในปี ค.ศ. ๑๘๘๕

หากจะสรุปถึงสาเหตุสำคัญในกรณีที่อังกฤษเข้าครอบครองพม่านั้นอาจกล่าวได้ว่าพม่ามีความโศกร้ายที่มีดินแดนติดกับอินเดียของอังกฤษเมื่อเกิดปัญหาตามแนวชายแดนที่อยากจะแก้ไขอังกฤษเลยตัดปัญหาตามแนวชายแดนโดยการยึดดินแดนของพม่าและด้วยที่พม่ามีอาณาเขตติดต่อกับประเทศจีนอังกฤษจึงต้องการที่จะใช้พม่าเป็นทางผ่านไปจีน นอกจากนี้ นโยบายของกษัตริย์พม่าที่มองไม่เห็นอันตรายของชาตินิโฆอานาจตะวันตกและตอบโต้โดยวิธีการที่ก้าวร้าวและความวุ่นวายภายในราชสำนักที่มีการชิงราชสมบัติกันอยู่ตลอดเวลาทำให้เป็นการง่ายที่อังกฤษจะเข้าทำการแทรกแซง ตลอดจนผลประโยชน์ทางการค้าที่อังกฤษได้รับจากพม่าทั้งนี้เพราะพม่าเต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ แม้ว่าพม่าจะพยายามทำการปฏิรูปประเทศในสมัยของพระเจ้ามินดงแต่ก็เป็นเพียงแต่ความพยายามเท่านั้นแม้อังกฤษจะได้พม่าทางตอนล่างไว้ได้หมดแล้วแต่ด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในพม่าตอนบนก็เป็นสิ่งล่อตาล่อใจให้อังกฤษผนวกพม่าทั้งประเทศเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอินเดียซึ่งเป็นอาณานิคมที่อังกฤษหวงแหนที่สุด

บรรณานุกรม

ทิพย์อุบล ดาบสุวรรณ. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2519

มินิเมียนต์ ผู้แต่ง, จลอง สุนทรวานิชย์ ผู้แปล. พม่ากับการต่อต้านจักรนิคมอังกฤษ ค.ศ. 1885 - 1895. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543

น้ำเงิน บุญเยี่ยม. ประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523

ปราณี สิริจันทพันธ์. ประวัติศาสตร์อังกฤษสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร : แสงจันทร์การพิมพ์, 2536

หม่อม ทิน อ่อง ผู้แต่ง, เพ็ชรี สุมิตร ผู้แปล. ประวัติศาสตร์พม่า. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519

ศิวพร ชัยประสิทธิ์กุล. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยสังเขป. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2545

